

Idea jako „ne-předmět“ a „subjekt“

Nemůžeme mluvit o „ideji“ něčeho pouze vnějšně sestaveného nebo uspořádaného; pokud se nám zdá, že to je možné, vždycky se nakonec ukáže, že jde o „ideu“ něčeho jiného než takového pouhého „předmětu“. To znamená, že musíme odmítnout také pomocnou „představu“ z Timaia, že ideje mohou být „otiskovány“ či „vtlačeny“ do nějakého beztvareho „materiálu“, a to právě zvenčí, nějakým řemeslníkem (demiurgem). Když Aristotelés odmítl tuto představu, pokusil se onen přístup zvenčí nahradit přístupem zevnitř: akt řemeslníka, přistupujícího k materiálu a vtiskujícího mu nějaký tvar, nahradil „aktem zevnitř“, ale ztratil tak „subjekt“ tohoto aktu. Je to možno pochopit také tak, že jednota jediného demiurga byla obětována, demiurg jako jediný subjekt utváření (vytváření, tvorby) jednotlivých skutečností byl „rozsekán“ na mnoho dílků, jimž však byla zachována schopnost něco dělat, vykonávat. Zároveň však veškerá pozornost byla soustředěna na nejrůznější „výkony“ samy (TA ERGA), avšak o „subjektech“ těchto výkonů se prostě pomlčelo. Místo toho se každému jednotlivému „výkonu“ začala připisovat „téličnosti“, tj. zaměřenost ke „konci-cíli“. A aby se na otázku po subjektu resp. subjektech všech „výkonů“ (neboli „pohybů“) naprosto zapomnělo, ba aby se její oprávněnost zastřela a vůbec vyloučila, byl každý z pohybů pochopen jako provedení (uskutečnění) něčeho, co bylo stanoveno již na počátku a co tedy celému „pohybu“ nutně předcházelo jako prázdný „tvar“, nenaplněná „forma“, tedy původně MORFÉ, co však naprosto určovalo, nasměrovalo a jakoby rozplánovalo celý pohyb tak, aby směřoval k naplnění právě tohoto tvaru (a žádného jiného). Platónská „idea“ tak byla reinterpretována jako přesný návod, „program“, jak uskutečnit, naplnit původně prázdnou „formu“ (MORFÉ). Když to však domyslíme, stává se zřejmou naprostá nutnost dotazovat se neúnavně a důsledně právě po tom zapomenutém, ba vytěsněném „subjektu“, kterého je třeba učinit odpovědným jak za pochopení předepsaného „programu“, tak za jeho provedení, uskutečnění, tj. dovedení až do konce, tedy k „cíli“. – Tak se zdá, že původně platónská (možné dokonce pozdně pythagorejská, jak někteří říkají – ale jak to, že by Aristotelés o tom nevěděl?) myšlenka „idejí“ se bez „aktivního subjektu“, který na ni má (musí) patřičně „reagovat“, prostě neobejde.

(Písek, 070706-2.)